

Józsa Márta

PÁRHUZAMOS EPOSZOK

ION BUDAI-DELEANU:

Cigányiász, avagy a cigányok táborozása (1812)

Dragics beszéde

„Férfiak! Ezen a nagyvilágon
Sokat jártam, sok mindent megéltem,
S nevettem is sok dolgon vidáman,
Bárha komoly volt; de most megértem.
Hogy a mi dolgunk félig se móka,
Nem volt ilyen a teremtés óta!

Végre itt mi is hazára leltünk,
Ahol ki-ki kedve szerint élhet,
Vagyon földünk, vagyon házunk, kertünk,
Mint akármely becsületes népnek.
Istenemre, amikor ezt látom,
Úgy érzem, hogy az egész csak álom.

Vaj' ahhoz, hogy megelégedetten
Éljünk itt, kívánhatunk-e jobbat?
Nem bizony! Legyek én az egyetlen,
Ki még valamire vágyakozhat:
A halál még el ne jöjjön értem,
Kár volna most pihenőre térnem.

LŐRINCZI László fordítása

ARANY JÁNOS:

Nagyidai cigányok (1851)

Negyedik ének

– részlet

„Én meg... ezerszer jobb vagyok önálok:
Mint az érett gyümölcs, szinte széjjelmál-
lok, A csupa jóságtul kásás vagyok, parázs;
Az a nagy csuda, hogy el nem hord a darázs.

„No de légy bár süket mind e szép szava-
kon, Az én jóságomat nézd te ámbár *vakon*,
Akasztass fel engem, ha tetszik, magamat:
Csak ne bántsd Évámát és szép két fiamat.

„Oh drága rajkóim! oh hűséges Évám!
Azér' bődül a sors, mint egy gulya, énrám,
Hírem lobbanása azér' lett – *csütörtök*,
Hogy megútáltalak; belém bujt az ördög.

Ion Budai-Delanu (1760[?]-1820) az erdélyi gyökerű román felvilágosodás egyik legnevezetesebb alakja, Csokonai és Berzsenyi kortársa volt, nyelvész, szótárszerző, tankönyvfordító és bürokrata. Erdély után Bécsben, majd Bukovinában élt, közhivatalnoki karrierjének csúcsa a császári és királyi tanácsosság. A Ţiganiadát, e saját definíciója szerint hősi-komikus-szatirikus költeményt a XIX. század elején írta; két különböző változatban 1800-ban, illetve 1812-ben jelentette meg. Teljes magyar fordítása máig nincs, részletei Cigányiász címmel jelentek meg. Nincs nyoma annak, hogy Arany János (1817–1882), a fabulaszerző Grigore Alexandrescu és a költő, folklorista és tudós Vasile Alexandri kortársa tudott volna Budai-Deleanu művéről akkor, amikor fél évszázaddal később, 1851-ben megírta a Nagyidai cigányok című vígeposzt. Ennek román fordítására nem történt kísérlet. Mindkét szerzőt számos kritika érte amiatt, hogy a nemzeti felvilágosodás periódusában nemzeti önironikus példázataikhoz éppen a cigányokat választották allegóriájuk hordozóivá. Ion Budai-Deleanu bírálói többek közt azt sérelmezték, hogy a kaotikusnak láttatott világban a román folklór és művészet éltetőit éppen a cigányokban látta, a cigányokat (kevés sikerrel) csatasorba szervező vezér pedig nem más, mint

Vlad Țepeș, a tisztelt havasalföldi fejedelem (s Mátyás király kortársa és riválisa, aki amúgy a történelmi PR sajátos mozgásai mentén Drakula-ként híresült el). Arany Jánosnak pedig azt nem tudták sokáig megbocsátani bírálói és olvasói, hogy Csóri vajda álmodozó, ám a nemzetet győzelemre vinni nem képes alakjába Kossuth Lajost vélték – nyilván okkal – képzelni.

Mindkettő saját hazájában a kötelező olvasmányok rémét és a vájt fülű irodalomtörténészek, továbbá kalandvagyó művészek újrafelfedezésinek tárgyát képezi a két eposzparódiaként is értelmezhető vígeposz. Időről időre kísérletek történnek arra, hogy kortárs értelmezések is szülessenek: a Nagyidai cigányok Schwajda György színpadra alkalmazásában népszerű táncdarabként szerepel a színházakban, plakátokon; románul pedig nemrég jelent meg a Cigányiász a kiváló nagyváradi költő, Traian Ștef kortárs átíratában románul, Demény Péter fordításában pedig az átírat átírata – magyarul.

Adrian-Nicolae Furtună

PARTKÖZELBEN

– a romák transznisztriai deportálásának társadalmi tükröződéséről¹

„Csikorgófü zöld levele,
Szombaton épp reggelibe
Zsandárok jöttek befele,
Hej, de nem is vendégségbe,
Ej, bizony, hogy elvigyenek,
Nem azér', hogy leüljenek.
Hej, te cigány, jer' a Bughoz,
A faszomba, nem mozdulok!
Szépséges Transznisztriába
Ígéret vó't fő'dre, házra,
Hej, de semmit meg nem adtak,
Kolhozokba behajtottak.
.....
Brigadéros a nyakunkon,
Kezében a bunkósbottal,
Hogy a robot le ne álljon
Hogy a robot le ne álljon, hej.”

(Radu Alexandrina, 81 éves, a transznisztriai deportálás túlélője)

¹ A tanulmány szerzője fiatal roma kutató, a Romane Romidata Kulturális Kutatási Központ munkatársa. 2009-ben dokumentumfilmet készített a romák transznisztriai deportálásáról, majd 2010-ben könyvet is kiadott ugyanebben a témában: *O samudaripen thaj lesqi ciaci paramisi / De ce nu plâng?... Holocaustul romilor și povestea lui adevărată. Deportarea romilor în Transnistria: mărturii, studii, documente*. A lábjegyzetek a tanulmány fordítójától származnak, aki azt átdolgozta és rövidítette is.